STAATS-BOSCHKULTUUR EN PARTIKULIER INITIATIEF.

Door de Nederlandsche Maatschappij van Nijverheid is een onderwerp aan de orde van den dag gebracht, dat zeer zeker alleszins belangstelling verdient, nl. de al of niet wenschelijkheid van Staatsbemoeying met betrekking tot de ontginning der woeste gronden in Nederland. De afdelingen der Maatschappij zijn door het Hoofdbestuur uitgenoodigd daaromtrent rapport uittebrengen op de algemeene vergadering, die in Juli te Leeuwarden gehouden zal worden. Het Departement Utrecht heeft die uitnoodiging ter harte genomen en bij voorbaat besprekingen over deze kwestie gehouden, waarbij de voor- en tegenstanders van Staatsexploitatie aan het woord zijn geweest.

Het was niemand minder dan de Heer Mr. J. H. Schober, die betoogde dat het in de eerste plaats de taak van den Staat was om de daartoe geschikte heidegronden in bosschen te herscheppen. Opmerkelijk is het zeker dat dit gezichtspunt in ons land juist met zooveel nadruk wordt aanbevolen door den man, die als het ware een geheel menschenleven er aan heeft gewijd om met partikuliere middelen de boschmaking van onze heidevelden te bevorderen, waarvan de omgeving te Putten de meest welsprekende getuigenis aflegt. Wanneer iemand als de Heer Schober, die zulk een groot aantal jaren zich met houtcultuur heeft beziggehouden, geen moeiten gespaard heeft om proefnemingen op dit gebied te doen, gewapend met een uitgebreide vakkenis^{iv}, een aanzienlijk kapitaal

heeft besteed om door de daad der ontginning te toonen wat van onze heidevelden kan gemaakt worden, — die jaar in jaar uit op nijverheidsvergaderingen, landbouwbijeenkomsten en kongressen zijn raadgevende stem deed hooren; wanneer zoo iemand ten leste den Staat aanbeveelt als het eenige lichaam, dat zijn idealen kan verwezenlijken, dan gaat het niet aan deze meening met enkele losse beweringen te beantwoorden, maar is het zaak het onderwerp in ernstige overweging te nemen en te trachten door nauwkeurige vergelijking van het voor en tegen de oplossing van het vraagstuk te verkrijgen.

Bij de beschouwingen, welke ik dienaangaande in het midden wensch te brengen, zal ik in hoofdzaak gebruik maken van het gesprokene op bedoelde vergadering te Utrecht, en een Redaktie-artikel, beiden opgenomen in de Nieuwe Rotterdammer van 7 Februari jl. Daar zal men de bezwaren tegen Staatsexploitatie terugvinden, die gewoonlijk op dit gebied te berde worden gebracht, en die ik in deze regelen zal pogen te weêrleggen.

Het geeft een gerust gevoel als men een verschil van meening behandelt, dat er punten van principieel belang bestaan, waarover men het met zijn tegenpartijder volkomen eens is. Die omstandigheid schenkt een zekere soliditeit aan de kans, dat men door over en weerpraten tot een gewenschte overeenstemming zal komen. Zonder die vaststaande punten ontaardt meestentijds elk debat in een dooreenhaspelen van beginselen en beweringen, waarin ten slotte beide partijen verward raken en waaruit ze niet kunnen loskomen dan door zich met geweld van elkaar te scheiden.

Zoo is het al heel gelukkig, dat, met betrekking tot ons onderwerp, allen die het behandelen hierin van gelijke overtuiging zijn, dat het hoogst wenschelijk is den daartoe geschiktsten woesten bodem in bosch te veranderen. Allen deelen het gevoelen, dat het in het belang der Natie is

ons vaderland met bosschen te bezetten, die niet te spoedig onder den bijl van den houthakker zullen vallen. De zuiverheid der lucht, die wij inademen, de vruchtbaarheid van den grond dien wij bebouwen, de verbetering der weêrsgesteldheid waaraan wij blootstaan, zoo wordt beweerd en toegestemd, worden door het aanleggen of beter door het instandhouden van bosschen ten zeerste bevorderd.

Nu ligt het dunkt mij voor de hand te begrijpen, dat een bosch in het bezit van den Staat een zekerder leven heeft en daardoor alleen reeds meer zekerheid tot het vervullen van die voordeelige funktiën zal geven, dan dat in handen van partikulieren. Van deze laatsten in het algemeen kan men moeielijk verwachten, dat zij in het volksbelang iets in stand zullen houden, als hun bijzondere begeerte hen tot vernietiging aanspoort. Een partikulier die ontgint of bosch aankoopt doet dit, omdat hij er genoeg in schept of voordeel in ziet. Dat genoeg kan velerlei zijn: hij kan een hartstochtelijke liefde voor boomen hebben, hij kan, door welbegrepen filantropie gedreven, aan een arme bevolking werk willen verschaffen, hij kan zijn omgeving een wandelterrein wenschen te bezorgen, en onderscheiden meer redenen hebben, die den grondslag van zijn genoeg uitmaken. Maar het voordeel dat hij beoogt is van zuiver éénledigen aard, belichaamd in de vraag: hoe kan mijn eigendom mij en de mijnen het meeste geld opleveren? Bij de berekening daarvan houdt hij zich niet bezig met de kwestie of het in het belang van de Natie is dat zijn boomen nog een aantal jaren blijven staan; — als hem een bod wordt gedaan, dat volgens zijne becijferingen den houw b. v. op 25jarigen leeftijd winstgevender doet zijn dan op 40jarigen, dan wacht hij dien laatsten termijn niet af, maar draagt hij zijn boomen zonder aarzelen aan den slooper over. Daar zijn wel enkele boschbezitters, die de verleidelijkste aanbiedingen weerstaan, en hun bosschen tegen geldelijk

voordeel in, laten doorgroeien, maar dan ressorteert dit weer onder de genoegens, niet onder winstbejag. Boven dien staat daar tegenover dat vele bosschen worden geveld op een vroegeren leeftijd, dan de eigenaar zelf voordeelig acht. Het is een eigenschap van den mensch, dat hij van zijn werk «ook graag eens wat wil zien», hetgeen zooveel beteekent als: dat hij eindelijk in klinkende specie de uitkomsten van zijn arbeid en liefhebberijen wil zien omgezet, en zoo gebeurt het dat duizende en nog eens duizende boomen worden gekapt in zulk een stadium dat het afwachten van een rijperen leeftijd zelfs voor den bezitter finantieel voordeeliger zou zijn.

De Staat als eigenaar van bosschen is aan zulke grillen en bedenkingen niet onderhevig. Zijn leven is altijd durend en hij behoeft dus niet te duchten, dat de vruchten van zijn arbeid en kapitaal hem ontsnappen zullen. Hij wordt niet geleid door de hebzucht die een tegenwoordige generatie tegenover een komende koestert, en kan geduldig den tijd afwachten, dat de neêrvelling hem het meest geschikt voorkomt. Hij moet --- het spreekt van zelf --- allereerst zien op voordeel, maar daarvoor heeft hij een anderen maatstaf bij het opmaken van zijn Winst en Verlies. In zijn revenuen zit een faktor, die bij den partikulieren bezitter totaal wordt gemist. Hij mag en moet een belangrijke som uittrekken voor de gezondheid en welvaart zijner leden, een som gelijkstaande aan de waarde van al de gunstige uitwerkingen, die wij hiervoor hebben opgesomd als uit de instandhouding van bosschen voortvloeiende. Naarmate hij het geluk en den voorspoed der Natie hooger schat, kan de prijs in kontanten die hij voor zijn produkten krijgt, kleiner zijn, en zoo doende kan hij als producent een geringer geldsom voor zijn goederen ontvangen en toch als ekonomist beter varen dan de particulier. Iedereen is toch overtuigd dat de Staat gehouden is kosten te maken voor het stofelijk en lichamelijk even zoo goed als voor het zedelijk

welzijn van de bevolking. Ieder weet toch dat hij dit feitelijk reeds doet; dat hij de kinderen kosteloos inent, en andere maatregelen neemt tegen besmettelijke ziekten, dat hij luchtige schoollokalen bouwt, finantieel-onvoordeelinge kanalen graaft, dijkbesturen ondersteunt en honderde dingen doet, waarvan hij slechts de vergoeding ontvangt in de verhoogde welvaart van het algemeen. ¹⁾

Doch ook van sociaal standpunt zou de aanleg door den Staat een ware uitkomst zijn. De toestand der arbeiders ten platten lande zou een duurzame verbetering ondergaan; hun bestaan zou, meer dan bij de onderneming van bijzondere personen, een vasten grondslag erlangen. Het grootste deel toch van die arbeiders zijn daglooners, die van daag bij dezen en morgen bij genen hun fortuin moeten zoeken, doch maar al te dikwijls daarin niet slagen. Breiden de private ontginningen zich voortdurend uit, dan zullen de arbeidsgelegenheden natuurlijk ook ruimer worden, maar toch nooit zóó, dat de daglooners op vaste verdiensten kunnen rekenen. Er zullen steeds jaren — en soms aaneenschakelingen van jaren — komen, waarin om bijzondere redenen, de werkzaamheden niet worden voortgezet; het ontginningsfeit — bij partikulieren in de eerste plaats een zaak van liefhebberij — schrijdt niet regelmatig voort, werk verschaffende naar mate er

¹⁾ Toen mijn opstel voor de pers gereed was, kwam mij in handen het laatste werk van Paul Leroy Beaulieu, *«l'État moderne et ses fonctions»*. Paris. Librairie Guillaumin et Cie 1890, waarin de schrijver, die reeds vroeger in zijn *«Traité de la Science des Finances. Tome Ier»* zich voor aanhoudende staatsontginning verklaarde, ook thans dat standpunt verdedigt, ongeveer uit gelijke overwegingen als hiervoor zijn gemeld. Volgens hem behoort het onderhoud en aanleggen beschouwd te worden als een onderdeel van den openbaren dienst, het is alzoo niet het geldelijk voordeel maar het openbaar nut dat den Staat daartoe moet aansporen. *«Il ne s'agit pas dans cette oeuvre d'assurer des bois à la marine, ou d'empêcher le bois de renchérir, ou bien encore de faire participer l'État, c'est-à-dire indirectement tout le monde, aux bénéfices éventuels de la hausse du bois; ce sont là des considérations secondaires. Il s'agit surtout de maintenir le régime des eaux et les conditions climatologiques»*, pag. 123.

behoefte aan is, maar komt tot stand met sprongen en schokken, die volkomen afhangen van de willekeur der werkgevers en waarop de arbeiders niet den minsten invloed hebben.

Als de Staat die werkgever was zou dit anders zijn. De terreinen van zijne bemoeiingen zouden uitgestrekte centra van werkgelegenheid worden, waar de arbeiders konden heentrekken, overtuigd van niet werkeloos te zullen zijn, zoolang nog niet het laatste geschikte heideveld tot bosch was aangelegd. De Staatskulturen zouden, met betrekking tot het platteland, de fontanellen zijn voor de groote ziekte van onzen tijd, die zich uit in gedwongen werkeloosheid van krachtige mannen; terwijl daarenboven de staatsbemoeiing een verhindering zou zijn voor het neerdrücken van den loonstandaard, die nu op sommige ondernemingen, door het verfoeilijke aannemingssysteem, tot een ongeloofelijke laagte is gedaald.

Bovendien geeft een Rijksbosch het voorrecht van vrije wandeling en vrij houtsprokkelen, voorrechten die bij het bezit van partikulieren verre van zeker zijn. Een enkele nuk van den eigenaar is soms voldoende om honderde hektaren af te sluiten. Meermalen zien wij het gebeuren dat een nietige aanleiding den landheer er toe brengt, zijne heerlijke bezitting aan het verkeer te onttrekken en daardoor duizende medeburgers een genot te onthouden, dat zonder noemenswaard verlies kon worden verstrekt.

Een van beiden dus, of men acht de opgesomde voordeelen gering, en dan zou het dwaasheid zijn den Staat tot een weinig winstgevende produktie aan te sporen, of men oordeelt die voordeelen van het hoogste gewicht, en dan is men verplicht de meestmogelijke uitbreiding van de Staatsbemoeiing te eischen.

De voorstanders van den «vrijen ondernemingsgeest» geven de noodzakelijkheid van zulk een alternatief niet toe. Zij erkennen de groote belangen van den boschbouw,

zij vereenigen zich desnoods met de wenschelijkheid, dat de Staat zijne tegenwoordige heidegronden zal ontginnen, maar den Staat als zoodanig de ontginningstaak op te dragen vinden zij lang niet aanbevelingswaard.

Natuurlijk dat de Manchesterleer in die laatste meening een groote rol speelt. Het partikulier initiatief, dat door de Markenwet en de Heide Maatschappij juist aan het ontwaken is, zou door de Staatsbemoeiing in slaap worden gebracht; de Staatskonkurrentie, in plaats van als voorbeeld tot verhoogde werkzaamheid aan te sporen, zou den bijzonderen ondernemingsgeest dooden, in één woord de Staat zou weder al zijn morfinale eigenschappen in het veld brengen, die hij steeds schijnt te ontwikkelen, als hij de handen eens goed uit de mouwen steekt.

Bij dergelijke argumenten moet het dadelijk bij ons opkomen, dat het zoo hoog geprezen partikulier initiatief van weinig geestkracht getuigt. Een ijver die wordt voorgesteld als een kruidje-roer-me-niet, waarnaar men als het ware niet wijzen mag zonder gevaar te loopen dat het zijn blaadjes zal laten vallen, is er een van weinig begeerlijke soort en de vraag zou uit dien hoofde alleen reeds op de lippen komen: of de Staat, overtuigd van het groot belang van boschkultuur, wel verantwoord zou zijn deze volkszaak over te laten aan zoo'n lamlendige aktie. Men zal toch moeten toestemmen dat als de lust tot ontginning bij bijzondere personen zoo spoedig kan worden uitgebluscht er nooit ofte nimmer eenige zekerheid kan bestaan voor het blijven branden van dit vuur. Morgen of overmorgen kan er, geheel zonder toedoen van den Staat, iets anders opdoemen, dat de heeren boschminnaars zich als schrikbeeld gelieven voor te stellen en heel de liefhebberij gaat weer verloren. Als het partikulier initiatief zóó aan een zijden draadje hangt, dan heeft men reden te betreuren dat te zijnen behoeve de Regeering een wet in het leven heeft geroepen, die toch altijd een geweldigen greep doet in een van oudsher bestaanden toestand.

Gelukkig behoeven wij het met deze zwartgallige beschouwing niet eens te zijn. Ik wil toegeven dat de belangstelling in deze gewichtige aangelegenheid hier te lande allerbedroevendst gering is en dat men recht heeft daarover te klagen, maar dat de met allerlei middelen opgezweept, zich langzaam ontwikkelende, interesse in haar loop zou gekeerd worden als de Staat daadwerkelijk toonde met de dragers daarvan op gelijken voet te willen staan, zie dat te gelooven zou zelfs voor den grootsten tegenstander van de bijzondere ontginningen een al te beleedigend oordeel zijn. De feiten, die zich bij gelijksoortige zaken voordoen, weerspreken dan ook zoo'n onderstelling. Is de belangstelling in kunst verminderd, sinds de Staat prachtige museums heeft opgericht; begeeren partikulieren geen fraaie huizen meer nu de Staat zich beijvert monumentale gebouwen te bezitten; wordt, om eens een duidelijk antecedent te kiezen, het Vondelspark in Amsterdam verwaarloosd, sinds de stadspleinen van gemeentewege tot plantsoen zijn gemaakt? En om niet alleen in ons vaderland te blijven: hebben de Pariijenaars in privé geen lust meer, tot de mooimaking van hunne woonplaats mede te werken, sedert de Regeering ter wille der fraaiheid huizenrijen onteigend heeft?

Ik verwacht hierop de opmerking, dat het in deze gevallen voor korporatie en partikulier gemakkelijker is elkanders terrein te onderscheiden; dat de boschbouw hiermee niet mag vergeleken worden, daar hij in de eerste plaats is een kwestie van produktie, zooals ieder ander tak van landbouw en nijverheid en dat men wel den Staat het voorbeeld wenscht te zien geven door hem zijn eigen bezittingen te laten beboschen, maar hem niet wil doen optreden als konkurrent van bijzondere personen.

Straks hoop ik nog eens terug te komen op de stelling dat boschkultuur allereerst een produktiezaak is; nu wil ik zoo vast vragen: wat beoogen de voorstanders van heide-ontginning dan toch wel? Gelooven zij in ernst dat

men bosch moet voortbrengen, voornamelijk uit een winstoogmerk? Immers neen. Zij wijzen er juist op dat het algemeen gebaat zal worden door het in bosch leggen van heidegronden, dat de zijdelingsche, der gemeenschap ten goede komende, voordeelen de direkte, die in handen der voortbrengers vallen, verre overtreffen, en niettegenstaande dit willen zij den Staat een beeld van de houtkultuur voorleggen als ware deze bij uitstek een zaak van geldmakerij. De welstand van het volk zal worden verhoogd, als de heide bosch wordt, ergo make de Staat zijne woeste gronden tot bosch. De Staat trachte dus de vermeerdering van die welvaart voortzetten door op wettige wijze eigenaar te worden van wilden bodem en het ontginningswerk te vervolgen. Wel neen, dat volstrekt niet, dan zou de Staat met partikulieren gaan konkurreeren als houtteelder en dat levert groot gevaar! Wat een konsekwentie! Zoodra de Staat over de grens van zijn toevallig tegenwoordige bezittingen stapt, heeft er een metamorfose plaats.... Ovidius zou jaloersch geweest zijn op zulk een vinding!

Daar wordt echter een bezwaar opgeworpen, dat niet van gewicht schijnt ontbloot. Wanneer de Staat, zoo redeneert men, de woeste gronden gaat opkopen, worden de prijzen van den bodem zoo hoog opgedreven, dat bijzondere personen daardoor alleen reeds van de exploitatie worden afgeschrikt. Maar die prijzen zouden toch even goed stijgen als de bijzondere personen onderling om den grond wedijverden; men heeft zulke hooge verwachtingen van het partikulier initiatief dat men deze toekomst in geen geval mag wegredeneeren; het zou alweer van een kleinmoedig vertrouwen in de uitbreiding der ontginningszaak getuigen, als men te optimistisch was omtrent de toekomstige grondprijzen bij partikuliere konkurrentie. Het is toch niet het doel zekere monopolies in het leven te roepen, waarbij in elke streek slechts één liefhebber als ontginner optreedt; de vrije mededinging beoogt juist

het tegenovergestelde en het kan niet anders of de heidebezitters zullen er van profiteeren.

Doch laten wij ons voor een oogenblik op het standpunt stellen dat speciaal de Staat, die gevreesde konkurrent, werkelijk de grondprijzen door zijn mededinging tot een exorbitante hoogte zou dreigen optevoeren, wat belet hem dan een anderen weg inteslaan en den benoodigden grond op wettelijke wijze voor de waarde te onteigenen?

Nu weet ik wel dat de mannen, die het voorhoofd fronzen als ze van Staatsbemoeiingen hooren spreken, een nog bedenkelijker gezicht zullen zetten bij het vernemen van deze vraag; daar zullen er onder gevonden worden, die liever de heide woest zouden laten ten eeuwigen dage, dan tot zoo'n maatregel te willen meewerken. Het «heilig eigendomsrecht,» mij dunkt ik hoor het reeds deklameeren, «dult zulk een schending niet.» Maar laten wij ons toch niet door vage begrippen den pas doen afsnijden voor gewenschte veranderingen, laat ons niet de behoeften der Maatschappij op den achtergrond plaatsen alleen om idéëen te handhaven, die meer kracht ontleenen aan de macht der overlevering dan aan een konscientieus raadplegen van de rede. Wat beteekent de heiligheid van een eigendomsrecht, dat de belangen der Natie benadeelt; hoe kan men spreken van recht, d. w. z. een gevolg van gemeenschappelijk billijkheidsgevoel, als men het oog heeft op iets dat misbruikt wordt om het geluk der gemeenschap te dwarsboomen!

Het moest eigenlijk een verbodige zaak zijn om deze meening nader uiteenzetten. De loop der beschaving en de daarmede tred houdende denkbeelden en daden spreken reeds lang van een kentering in de overtuiging omtrent de eigendomsrechten, die vrij ver van de overgeleverde begrippen begint aftewijken.

Hoe langs zoo meer begint men intezien, dat de absolute privaateigendom, zooals die door juristen en filosofen geïdealiseerd werd eigenlijk een onding is, een fiktie die

nimmer in eenige wetgeving tot werkelijkheid is gemaakt. De wetgeving kan dit dan ook niet omdat haar bestaan op zich zelf reeds een beletsel voor zulk een eigendom is. De voorschriften der samenleving, die er op ingericht zijn, de zekerheid van den persoonlijken eigendom in zijn meest zuiveren zin te waarborgen, brengen noodzakelijkerwijze de beperking van zijne uitoefening mede. En juist omdat die eigendom gebaseerd is op een wetgeving die per se zijn macht moet kortwieken, juist daarom is het dwaasheid hem voor onvervreemdbaar te houden als steunende op «bestaande rechten,» indien men niet tevens volhoudt, dat de Maatschappij kan leven zonder wijziging in haar voorschriften; dat er een toestand bestaanbaar is, dien ik niet beter zou weten te bestempelen dan een toestand van konservatieve anarchie.

Bestaande rechten, die onvervreemdbaar zouden zijn, kennen wij, menschen, niet. Daar wordt geen wetsbepaling, geen verordening ooit vastgesteld, zonder dat op de een of andere wijze bestaande rechten worden verkort. Zonder verandering in het bestaande is elke wetsuiting een onmogelijkheid. Wat zullen wij ons dus vasthouden aan een droombeeld, dat nergens ter wereld waarheid is; wat zullen wij ons warm maken voor onvervreembare rechten, die nooit bestaan hebben en nooit zullen bestaan.

De Staat — dat is zijn plicht — vernietige de rechten die de gemeenschap schaden. Zijn streven moet zijn zonder noodelooze krenking van het bestaande met opvolging van het uitgesproken billijkheidsgevoel, het welzijn der gemeenschap te bevorderen. Alleen dit laatste zij zijn doel, en als dit niet anders te bereiken is dan door een direkt merkbaar wijzigen van partikuliere rechten, dan weêrhoude dit hem niet de laatsten aan het eerste opteofferen. Met dat beginsel als uitgangspunt is de onteigeningswet tot stand gekomen; uit dezelfde overweging is de Markenwet geboren en op gelijken grond heeft de Staat het recht de woeste vlakten ten gemeenen

nutte te onteigenen als hij die in het belang der Natie tot boschaanleg wil bezigen.

Door dit middel zou het geheele bezwaar van de opvoering der grondprijzen vervallen. De eigenaar van den bodem zou aan den partikulier, die ontginnen wilde, wel degelijk zijn grond tegen nagenoeg de werkelijke waarde overdoen, als hij de kans zou loopen dat zijn eigendom hem mettertijd tegen dezelfde waarde onteigend werd. En dat voor de uitbreiding der ontginning een dergelijke regeling in de eerste plaats noodzakelijk is, zal ieder beamen die met de praktijk der boschkultuur heeft kennis gemaakt. Men heeft gesproken van het dooden van den ondernemingsgeest en bij anticipatie de schuld op den ontginnenden Staat geworpen. Dwaasheid, en niets anders! Daar is niets meer ontmoedigend, niets den ijver meer verflauwend voor den boschaanlegger dan gekontramineerd te worden door een naburigen eigenaar, die uit zuiver winstbejag een onbetaalbaren prijs voor zijn grondstuk vraagt en bij niet-aanneming den begeerden grond ongekultiveerd laat liggen. Ziehier een bezwaar voor het partikulier initiatief, dat vóór alle anderen moet uit den weg geruimd worden. Laten de ontginners toch niet onderstellen dat alleen de staatsmededinging hunnen goeden wil zou overleveren aan de hebzucht van grondeigenaren. De Marken worden pas verdeeld en in de eerste jaren zal het aanbod van grond overvloedig genoeg zijn; maar binnen niet al te langen tijd zullen de grondbezitters hun voordeel begrijpen en midden tusschen de groenende vlakten zullen onafzienbare uittartende brokken liggen, die onbebouwd blijven omdat de eigenaar gelegenheid meent te hebben zijn tijd aftewachten en zijn slag te slaan. Te verwachten is het, indien niet bijtijds daarnaar de hand wordt uitgestoken, dat niet de gemeenschap maar juist de partikuliere geldzucht het partikulier initiatief ernstig bedreigen zal.

Dit is dan ook het zwakke punt in het stelsel van den

Heer Schober dat hij de onteigening niet in zijne plannen heeft opgenomen. Ik geloof dat hij door dit wel te doen niet alleen zijn pleidooi voor staatsbosschen krachtiger zou hebben gemaakt, maar dat hij bovendien de uitvoerbaarheid zou hebben aangetoond van zijn middel om het «ontbosschen» tegen te gaan. Volgens zijn oordeel moet de Staat een wet uitvaardigen, bepalende dat zij, die bosschen kappen, verplicht zullen zijn weer nieuwen aan te leggen. Ziehier een vorm van beperking van den eigendom, die moet worden vermeden omdat ze onnoodig en daardoor onbillijk is. Als de Staat den eigenaar beveelt na de kapping op nieuw den grond in bosch te leggen, dan vermindert hij de waarde van den bodem. Is de eigenaar toch voornemens het te doen, dan kan die bepaling hem niet schaden, maar dan mist de wet ook in dit geval alle reden van bestaan; als hij echter van plan is het ontginningswerk te staken, dan kon het wel gebeuren, dat hij den grond zou moeten present doen om een liefhebber te vinden die aan de opgelegde last zou willen voldoen. En juist van het standpunt van den Heer Schober ware het zoo gemakkelijk zulk eene onbillijkheid te ontwijken. Die onbillijkheid toch zit niet hierin dat de Staat in het algemeen belang de instandhouding der bosschen beveelt, maar zou daarin gelegen zijn dat de Staat de eigendomswaarde willekeurig zou verkleinen, terwijl hij, zelf ontginner zijnde, zonder schade de volle waarde zou kunnen vergoeden. Bij de door den Heer Schober verlangde wet moest dus de uitdrukkelijke bepaling worden gemaakt, dat bij gebreke van den eigenaar om binnen zekeren bepaalden tijd zijne verplichting na te komen, de Staat het recht zou hebben den ontboschten grond tegen betaling der waarde ten algemeenen nutte te onteigenen.

De Heer Schober is een man, die durft zeggen wat hij meent. Zijn zwijgen over het onteigeningsbeginsel moet dus worden toegeschreven aan één van beide redenen

of dat hij er niet aan heeft gedacht, of dat hij het niet wenschelijk oordeelt. In het eerste geval strekken deze regelen hem tot kleine herinnering; is echter de tweede reden de ware, dan hoop ik dat hij het denkbeeld nog eens in ernstige overweging neme en met zich zelven te rade ga of niet een misschien onbewust gedragen vooroordeel aan het vestigen zijner overtuiging grooter doorslag heeft gegeven dan in het belang eener gezonde oplossing van het vraagstuk verkieslijk is. Die iets goeds wil, moet het goed willen; niemand wijke voor de consequentie van datgene wat de vereenigde drang van hoofd en hart hem ingeeft. De Heer Schober beschouwe dit minder als een speciale opwekking aan zijn adres, dan wel als een parool dat hem de zekerheid geeft dat schrijver dezes met opgewektheid aan zijne zijde zal staan in den door hem aangebonden strijd.

Er is nog een andere grief bij de voorstanders van de bijzondere ontginning — welke ik gelukkig toch niet allen tegenstanders van Staatsbemoeiing behoef te noemen — er is nog een andere grief die, als daaraan niet kan worden tegemoet gekomen, zeer zeker een beletsel voor alle verdere Staatsontginning moest zijn. Men beweert toch, en beroept zich daarbij op een uitlating van den heer Brinkgreve, dat de Staat de bosschen die hij reeds bezit, op schromelijke wijze verwaarloost en de exploitatie geheel overlaat aan boschbazen, die niet de noodige kennis bezitten. Ik laat de verantwoording van deze beschuldiging natuurlijk geheel voor rekening van hen die ze opwerpen, maar aangenomen dat deze veronderstelling met de werkelijkheid overeenkomt, zou dit dan een reden moeten zijn om voor goed den Staat het werk uit de hand te slaan? Voor een partikulier, van wien men zulk een getuigenis van onbekwaamheid zou moeten afgeven, zou deze eigenschap zeer zeker een grond van uitsluiting voor alle verdere medewerking moeten ople-

veren; een niet voor zijn taak berekende beheerder kunnen wij voor de bosschen niet gebruiken, vooral omdat de kans op verbetering bij een met verkeerde eigenaardigheden behebt persoon uiterst gering is. Maar de Staat, de immer blijvende Staat, is altijd jong genoeg om zich te beteren; eigenlijk gezegd kan er op den duur voor hem geen andere oorzaak voor onbekwaamheid zijn dan algemeene onkunde. Wij behoeven het niet te verbloemen dat in Nederland de kennis van boschkultuur, ook bij hen die er zich meê afgeven, dooreengenomen op een zeer laag peil staat, en dat niet de boschbazen van den Staat in het bijzonder maar de massa van hen, bewijzen van een zeer beperkte ontwikkeling geven. Wij weten het allen, dat onze beste krachten op dit gebied voornamelijk uit Duitschland zijn gerekwireerd, dat wij in de laatste jaren enkele uitnemende talenten bezitten, maar dat — behoudens een schaarsche uitzondering — die enkelen dan nog in het buitenland hunne theoretische en praktische kennis hebben opgedaan. En dit houd ik voor zeker, dat wij eerst dan een voldoende aantal kundige mannen rijk zullen zijn, als de Staat zelf de behoefte daaraan schept. Er zullen bitter weinig ontginningen van bijzondere personen voorkomen, die zulk een uitgebreidheid hebben, dat zij zonder schade de kosten kunnen dragen van een wetenschappelijk ontwikkelden geëmployeerde, voor wien het toch een eerste vereischte is dat hij een inkomen ontvangt evenredig aan zijn uitgebreide kennis. De hoogst lofwaardige pogingen der Heidemaatschappij en andere instellingen zullen wel langzamerhand beter onderwezen boschbazen doen optreden, maar de meerdere kennis van deze mannen zal hen natuurlijk hoogere levenseischen doen stellen, en waar zullen de partikuliere bosschen gevonden worden, die hen allen een plaats geven; zullen niet vele grondeigenaren — meestentijds er toe gebracht door de beperktheid van hun terrein — aan een goedkooper ouderwetsch arbeidersbaasje de voorkeur geven, boven den

geleerden en dus meer behoeften hebbenden boschbaas, en zal daarvan niet het gevolg zijn, dat de besten der ontwikkelden, die wij met zorg en moeite hebben gekweekt, zich naar het buitenland begeven om in de staatsbosschen van onze naburen een gewenschten werkkring te vinden? Als de Staat de groote ontginner en boschbezitter ware, zouden wij met zekerheid die krachten voor ons vaderland kunnen behouden. Men geloof toch niet dat de Staat, wanneer er kundige mannen beschikbaar waren, die zou passeeren om zich met onwetenden te behelpen. Zulk een infamie zal hem toch niemand ten laste leggen. Daarvoor is dan ook geen reden, als men maar eens om zich heen ziet en nagaat hoe het met de Rijkswegen en hunne beplantingen gelegen is. Nergens, aan geen gemeente- of partikulieren weg, vindt met schoonere en beter behandelde boomen, dan daar waar het beheer bij den Staat berust. In dit opzicht blijkt hij dan toch wel uitstekend voor zijn taak berekend te zijn, en juist het geheele wegenbeleid bewijst, dat hoe grooter des Staats direkte belangen bij een zaak zijn, hoe nauwgezet hij zijn bijzondere zorg daaraan besteedt.

De voorstanders van de partikuliere ontginningen geven dan ook zelf het bewijs dat hun argument van de groote onbekwaamheid niet zoo erg is gemeend. Als zij daarvan zoo sterk overtuigd waren, of liever als zij daarin geen verbetering verwachtten, zouden zij hunne adhaesie niet mogen hechten aan motiën, waarin met zooveel woorden er op aan wordt gedrongen, dat de Staat zijne woeste gronden zelf tot bosch zal maken. Onverantwoordelijk zou het zijn het Staatsbeheer zelfs maar eenigzins uit te breiden, als er kans op bestond, dat daardoor bosschen zouden ontstaan, «die van een slecht beheer getuigen en aan onontwikkelde boschbazen worden overgelaten.»

Mij dunkt, Nederland behoeft niet achter te staan bij zijn machtigen nabuur, wiens heerlijke Reichswalde modellen van exploitatie zijn, bij wien de behandeling opgedragen

is aan hoogst ontwikkelde Förster en Oberförster, die niet alleen de hun toevertrouwde Staatsdomeinen administreeren, maar daarenboven gemeenten en partikulieren tot voorbeeld en steun verstrekken. Gezegend ware ons land als een gelijke toestand ook bij ons bestond; dan eerst zou het bosch-onderwijs tot de vereischte hoogte worden opgevoerd; dan eerst zouden de daaraan besteede kosten en moeite voor de gemeenschap rijke vruchten kunnen afwerpen, daar de door hun toedoen tot volkomenheid gebrachte praktikus op den nationalen bodem ruimte zou vinden de wiken uit te slaan.

Met dit al zouden de meesten der hiervoor gemelde argumenten ten bate van Staatsbosschen veel van hunne kracht verliezen, wanneer het partikulier initiatief zich op zoo groote schaal uitbreidde, als men van eventueele Staatsbemoeiing gereedelijk verwachten kan. Hoe gaarne wij ons echter met zulk een vooruitzicht willen vleien, de opgedane ondervinding, die grootendeels maatstaf voor de toekomst is, spreekt zoo duidelijk, dat het zelfbedrog zou zijn door den bijzonderen ondernemingsgeest een radikale verandering tegemoet te zien.

Zooals ik boven reeds met een enkel woord aanstipte, moet men den boschaanleg niet met gewoon landbouwbedrijf gelijk stellen, en naar ik meen wordt dit maar al te vaak gedaan. De houtkultuur kan niet beschouwd worden als ieder andere zaak van produktie, waarop de eerste ekonomische wetten van toepassing zijn. Zij wordt niet geregeerd — en kan dit niet uitteraard — door de wet van vraag en aanbod, omdat bij grootere vraag het grootere aanbod als terugslag niet kan volgen dan na verloop van een tijdruimte, waar binnen de toestanden geheel gewijzigd kunnen — en vermoedelijk zullen zijn. Wat voor kans kan ik als aanlegger hebben, dat, terwijl er thans groot gebrek aan mijnhout is, de vraag naar dit artikel even sterk zal zijn over 30 of 40 jaar, wanneer ik eerst

tot levering in staat zal wezen. Het spreekt van zelf dat die vraag niet geheel zonder invloed blijft; onwillekeurig zullen de liefhebbers van ontginning door de tegenwoordige hooge prijzen te meerder worden geprikkeld, om door vergrooting van produktie hunne kans op winst uit te breiden, maar toch zal het op rente belust kapitaal den boschbouw niet in zulk een mate toevloeien, als wanneer het de voortbrenging betrof van andere grondstoffen, waarvan de prijzen rijzende zijn. De boschkultuur is daarvoor een kwestie van te langen adem. Het kapitaal er aan besteed brengt na vele jaren wel gewone[?]rente op, maar het duurt te lang, alvorens die rente in geld kan worden omgewisseld, en dit geeft aan het uitgezette kapitaal een gebondenheid, waarvan de kapitalisten niet zijn gediend. De menschen verkiezen nu eenmaal niet hunne bezittingen voor een groot tijdsverloop vast te leggen, en nog minder aangenaam vinden zij het, dat hunne dividenden op stam blijven staan. De voornaamste drijfveer om bosschen aan te leggen is dan ook liefhebberij; en te zelden wordt die met kapitaal in één persoon vereenigd gevonden. Dáár gelaten andere oorzaken is daar één zeer natuurlijke reden voor. De liefhebberij toch wordt krachtiger aangetroffen bij jongere personen dan bij menschen op meer gevorderden leeftijd. Een enkele loflijke uitzondering niet mede gerekend, verflauwt bij mannen van 50 à 60 jaar, die in hun jongelingstijd gepassioneerde ontginners waren, de lust om zich af te geven met het aanleggen van bosschen, die zij volgens eigen berekening nooit volwassen zullen zien. Gedachtig aan het Spreekwoord: »als het boompje is groot, is het potertje dood» maken zij zich met een ietwat weemoedig hoofdschudden van de zaak af, en trachten zij de ontginningstaak op jongere schouders te schuiven. Maar de meeste jonge mannen missen het noodige vrije fortuin, en op die wijze gaat 't het oude kringetje rond: als je jong bent dan wil-je wel maar kunt niet, als je oud bent dan kun-je wel maar wilt niet.

Daarbij komt nog een omstandigheid, die ook niet uit het oog mag worden verloren, n. l. de groote risiko welke aan boschkultuur verbonden is, die niet minder den kapitalist van ontginning terug houdt en dat wel uit een dubbele overweging. Vooreerst toch geldt met betrekking daartoe het zelfde als hiervoor omtrent de rente is gezegd: de geldbezitters zijn niet altijd huiverig om risiko te loopen als er maar een goede kans op ondernemerswinst tegenover staat; — doch als winst nooit verzekerd zal zijn dan na tientallen jaren, gedurende al welken tijd de risiko desniettemin blijft bestaan, dan schrikt dit vooruitzicht hen zeker van deelneming af. En ten tweede kan die risiko zoo enorm groot zijn. Als er brand in een bijna volwassen dennenbosch komt, gaan èn kapitaal èn rente èn ondernemerswinst in één slag verloren. Wanneer een partikulier dus ontgint en hij bepaalt zich tot enkele stukken, hetgeen bij een beperkt vermogen veelal het geval zal zijn, dan heeft hij zonder ongelukken kans een aardige winst te maken, maar als het ongeluk hem treft, dan treft het hem ook zóó, dat alle verdere lust hem geheel wordt ontnomen. Men kan door het doelmatig aanbrengen van breede onbewassen lanen die schade wel beperken, maar voor ieder stuk afzonderlijk bestaat dan toch het gevaar, en kleine ontginners moeten zich van zelf tot weinig stukken bepalen.

Raakte het een andere zaak, waarbij gelijke risiko's voorkomen b. v. de reederij, dan zou de kleine ondernemer zijne belangen kunnen verzekeren; maar de ondervinding leert dat het assurantiewezen voor bosschen een utopie is. Het is daarbij zoo goed als onmogelijk om zich tegen kwade trouw te wapenen en met het oog op den wasdom van het verzekerde is er bijna geen gezonden maatstaf aan te nemen om de premie vast te stellen. De enkele Belgische boschverzekering maatschappijen die hun kwijnend leven voortslepen, zien zich dan ook genooddaakt zulke hooge premien te eischen dat geen verstandig en

eerlijk man ze betalen wil. Eerst dan als de ontginner vele verspreide stukken heeft, zal hij door den voorspoed met het eene stuk den ramp van het andere kunnen dekken, en zoo ten minste gedeeltelijk de beloopte schade betaald krijgen uit de winst van het vorige. Maar juist de Staat zou aan dien eisch kunnen voldoen; bij zijne ontginningen in alle oorden des lands zou de risiko tot een minimum worden herleid; hoemeer plaatsen in Staats-exploitatie zouden komen, hoeveel te eerder hij er toe zou kunnen overgaan alle risiko tegen afschrijving van een deel der ondernemerswinst weg te schrappen en als de soliedste ontginner op te treden.

En eindelijk vergete men niet, dat de Staat als zoodanig voordeliger exploiteert dan de partikulier, omdat hij van zijn produkten niet heeft af te geven de kosten die de ander in den vorm van belastingen aan de algemeene kas betaalt. Die belastingen (als zegel-, registratierechten en grondbelastingen voor zoover die op verbeteringen rusten) welke, helaas! voorshands niet kunnen worden gemist, gaan toch feitelijk van den ruwen verkoopprijs der produkten af, en geven door hun bestaan reeds een voorsprong aan dengene die ze niet heeft op te brengen op hem die dit wel moet doen. Ware volledige partikuliere ontginning mogelijk, dan verviel natuurlijk dit argument; maar juist omdat ik meen te hebben aangetoond dat daarop niet te rekenen is, behoudt het voor mij zijn volle kracht.

Ik weet zeer goed dat men mij zal tegenwerpen dat gelijke beweegredenen den Staat er toe zouden moeten brengen om eenvoudig zich van alle landbouw en industrie meester te maken, en op die manier den weg van het socialisme te betreden. Maar ik herhaal — en kan dit naar mijn gevoelen niet genoeg doen — dat men toch de boschkultuur niet met andere produktiewijzen verwarren moet, dat haar natuur zelve veeltijds een beletsel is voor de onderneming van bijzondere personen. En als men

mij verder toevoegt dat ik hiervoor toch de zaak als een pure produktiekwestie bepleit, dan is mijn antwoord dat ik mijn betoog begonnen ben met in het licht te stellen, hoe de zijdelingsche voordeelen reeds overwegend genoeg zijn om de Staatsontginning te rechtvaardigen. Als dan nog bovendien kan worden aangetoond dat, van zuiver materieel standpunt beschouwd, de Staat als boschbezitter van beter konditie is dan de partikulier, dan mag deze nieuwe argumentatie ook niet anders dienstbaar worden gemaakt, dan om daarmee het reeds op andere gronden verdedigde beginsel te versterken.

Ik vrees dat dit de natuurlijke loop van het partikulier initiatief zal zijn, dat het nu eens, door bijzondere omstandigheden zooals thans, zal aangewakkerd worden, dan weer tijdelijk zal worden gedempt, maar dat het nooit die hoogte zal bereiken, die voor een deugdelijke verandering een dringende noodzaak is. Gesteund door Heide-Maatschappij, Markenwet en willige prijzen is het thans in een stadium van opgewekten vooruitgang, waarvan ik de gevolgen van ganscher harte toejuich; een vooruitgang echter, die nooit snel genoeg zal zijn, zoolang het lijdt aan het eerste noodige: een tot ontginning gewillig kapitaal. En daaraan zal het blijven lijden — misschien nog tijden lang! Zelfs Naamllooze Vennootschappen zullen daarin niet voorzien, omdat ze niet tot voldoende bedragen zullen worden opgericht. Nederlands kapitalisten zullen niet geneigd zijn ook in dien vorm den boschkultuur te steunen. Het voornaamste, zoo niet alles, moet bij partikulieren verwacht worden van persoonlijke liefhebberijen en filantropische overwegingen — en hoe welkom die verschijnselen op zich zelf mogen zijn, ze zullen te weinig uitwerken, en een te onzekeren waarborg voor de bereiking van het doel opleveren, dan dat Nederland daaraan alleen een zijner grootste volksbelangen zou mogen toevertrouwen.

Daar moet een machtiger hand dan die van den liefhebber zich uitstrekken naar de zeshonderd duizend bunders,

die in ons vaderland braak liggen tot schande der Natie. Daar moet een rijker bron dan de spaarpot van den proefnemer geopend worden, om de woeste vlakte met zegenende gaven te besproeien. Daar moet een ruimer veld worden opengesteld dan een afgegraven kampje om de gekweekte talenten te trekken en vast te houden. Daar moet — men vergete het niet — een gezonder filantroop dan de partikulier naar de armelijke hutten gaan van de mannen, die geen brood hebben en geen vuur en die niet langer kunnen wachten op den onzekeren gang van een initiatief, dat wel eens te laat hun stulp bereiken kon.

Lunteren, Februari 1890.

R. DINGER.